

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

1:e antikvarie
Jan Karlsson
Tel: 018-19 52 18

BESLUT

2000-04-28

1 (6)

221-3995-99

Ang väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av Blåbandshuset, Börstils-Söderby 4:13, Börstils socken, Östhammars kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. Blåbandshuset med tillhörande uthus inom fastigheten Börstils-Söderby 4:13 i Börstils socken för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter. Skyddsområdet omfattar fastigheten Börstils-Söderby 4:13 enligt bilagda karta, se bilaga 1. Skyddsföreskrifterna omfattar följande byggnader:

1. Föreningshus, uppfört år 1906
 2. Uthus, uppfört år 1907
- Byggnaderna får inte rivas eller flyttas.
 - Byggnaderna får exteriört inte om- eller tillbyggas eller på annat sätt förändras.
 - I byggnaderna får ingrepp inte göras i stommar eller planlösningar. Ingrepp i eller ändring av fast inredning får inte göras. Till fast inredning hör bland annat bänkar, podium, väggmålningar, golv, paneler, dörrar, fönster, tak, foder, listverk samt eldstäder.
 - I stora salen, förstugan med trappa och verandan i föreningshuset får ytskikten inte övertäckas, övermålas eller på annat sätt förändras. Ändring av övriga ytskikt skall ske i samråd med Länsstyrelsen.
 - Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt och med sådant material att byggnadernas kulturhistoriska värden inte minskar.
 - Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas. Ej heller får inom skyddsområdet vidtas sådana åtgärder med mark och vegetation så att byggnadsminnets karaktär förvanskas.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Postadress: 751 86 Uppsala Besöksadress: Hammesplanaden 3
Telefon: 018 - 19 50 00 Telefax: 018 -19 53 16 Postgiro 3 51 73-4 / 6 88 03-6

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill.

Länsstyrelsen och länsmuseumet lämnar råd och anvisningar rörande underhållet av byggnaderna och vården av skyddsområdet.

Enligt 3 kap 21 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. gäller detta beslut omedelbart, även om det överklagas.

Redogörelse för ärendet

I skrivelse till Länsstyrelsen den 31 maj 1999 väckte Upplandsmuseumet fråga om byggnadsminnesförklaring av Blåbandshuset i Söderby i Börstils socken. Länsstyrelsen har tillskrivit Inskrivningsmyndigheten vid Uppsala tingsrätt i ärendet.

Upplandsmuseumet har på Länsstyrelsens uppdrag dokumenterat Blåbandshuset. Utifrån denna dokumentation har Länsstyrelsen upprättat förslag till byggnadsminnesförklaring som den 3 december 1999 remitterades till fastighetsägarna, Söderby Blåbandsförening, samt Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseumet och Östhammars kommun för synpunkter.

Samtliga remissinstanser tillstyrker en byggnadsminnesförklaring utan invändningar. Riksantikvarieämbetet har framfört förslag om vissa ändringar av skyddsföreskrifterna. Dessa har godkänts av fastighetsägaren och inarbetats i de ovan redovisade föreskrifterna.

Historik

Blåbandsföreningen i Söderby bildades år 1904. Nykterhetsrörelsen upplevde i början av förra seklet sin stora blomstringstid och ett stort antal föreningar växte upp över hela landet.

Blåbandsrörelsen har sitt ursprung i USA. Miljontals människor i USA och England kom att "anlägga det blå bandet" som tecken på personlig helnykterhet på kristen grund. Idén om det blå bandet hämtades från Fjärde Moseboken. Via England infördes rörelsen till Sverige av riksdagsmannen Oskar Eklund. År 1884 grundades landets första blåbandsförening i Göteborg och två år senare bildades en riksorganisation. År 1915, då man hade som mest medlemmar, var ca 90 000 människor engagerade i rörelsen.

Efter bildandet av en egen förening i Söderby tillsattes snart en byggnadskommitté för att planera och bygga ett föreningshus. I början av år 1906 började bygget och lokalerna kunde tas i bruk i december samma år. Året efter byggdes uthus med stall, vedbod och dass.

Byggnaderna har under åren genomgått få förändringar. De arbeten som skett tycks vara av ren underhållskaraktär.

Byggnadsbeskrivning

Föreningshusets planlösning är den vanliga för föreningslokaler från 1900-talets början. På bottenvåningen finns stora salen, lilla salen med bibliotek (snarast en kammare) och kaffekök samt förstu. Rummen är byggda kring en kraftig murstock. På övervåningen finns en lägenhet om ett rum och kök.

Föreningshusets exteriör

Föreningshuset är byggt med liggtimmerstomme på en huggen gråstensgrund. På västra gaveln är byggd en veranda som förstu till stora salen. Verandan har regelstomme och är klädd med fasspontpanel målad i gult med vita listverk. Dörren till verandan är en helfransk pardörr målad i blått.

Byggnaden har ett sadeltak täckt med tvåkupiga tegelpannor. På taknocken finns en skorsten i rött tegel med utkragad överdel och ett gammalt klamrat plåtöverbeslag. De timrade väggarna är opanelade och målade med Falu rödfärg. Undantaget är gavelröstena som är klädda med liggande faluröd panel. Undersidan av takfoten är klädd med vitmålad pärlspontpanel och försedd med profilerade taktassar. Stora salen har sex stora korspostfönster med enkla ytter- och innerbågar. Mot söder finns ytterligare ett högt korspostfönster till lilla salen.

På norra långsidan, nära nordöstra hörnet, finns en särskild köksentré som också leder till bostaden en trappa upp. Den vitmålade dörren är en ramverksdörr där övre halvan är försedd med glasfönster i korsform och den nedre är klädd med masonite.

Föreningshusets interiörer

Verandan

Golvet är ett skurgolv av sågade bräder. Sockeln är i nyrenässansstil liksom foder till fönster och dörrar. Väggarna och taket är klädda med pärlspontpanel.

Stora salen

Golvet är ett gammalt skurgolv av sågade bräder. Sockellisten är maskinhyvlat i nyrenässansstil liksom även fönster- och dörrfoder. Väggarna är klädda med pärlspontpanel, liggande upp till fönstrens underkant och stående däröver. I höjd med fönstrens underkant löper en profilerad bröstlist som samtidigt är en del av fönsterbänken. Taklisten är profilerad och taket är klätt med pärlspontpanel.

Mitt på ena väggen står ett podium i trä med räcke med profilerade åttkantiga stolpar. Podiet är utfört med ett mahognylaserat ramverk med gul list och fyllningar i pärlspont målade i ljusbrun lasyr. Räckets är målat i samma mahognyimiterande lasyr. Podiet har också ett obehandlat brädgolv. På podiet står en tramporgel i ek. Fondväggen bakom podiet upptas till stor del av en målning på papp som är uppspänd på väggen, inramad

av rikt profilerade trälistor. Ovan målningen står med stora versaler i rött: ENIGHET GER STYRKA. Målningen har inga religiösa övertoner. Den föreställer ett modernt älvlandskap som andas framtidsoptimism.

I övrigt finns en bänkinredning i trä. Bänkarna är av den tidstypiska bönhusmodellen och ådrade i ek. Mot norra långsidan står en järnkamin av yngre datum med ett rökrör som går upp genom en ventil i den murade fondväggen.

Färgsättningen i salen är intressant, eftersom rummet aldrig har målats om. Taket är målat i brutet vitt med taklist målad i gult och rött. Närmast över taklisten löper en blå bård med gröna blomsterschabloner. Under taklisten löper en röd blomsterbård. Fönstren är vita och mittelbandslisten är ockragul. Väggarna över mittelbandslisten är ljusgrön och under listen är de grågröna. Foder och socklar är målade i blek ockragul färg. Dörrarna har gröna ramverk och källningslistor samt blekt ockragula fyllningar med röd ram.

Lilla salen

Lilla salen har samma slags brädgolv som stora salen. Sockellist och foder till dörrar och fönster är också av samma utförande som i stora salen. Dörrarna är två femfyllningsdörrar, en till stora salen och en till köket. Fönstret saknar innerbågar. Samtliga snickerier i rummet är vitmålade. Väggarna är tapetserade med en senare tapet i ljusgrått, diskret mönstrad med abstrakta former i vitt, blått och rosa. Hörnväggen är putsad och målad i vitt.

Kaffeköket

Brädgolvet är täckt av en gammal sliten korkmatta. Sockel och foder är lika dem i lilla salen och målade i vitt liksom dörrarna till förstun och lilla salen. I köket finns en stor spiselmur i innerhörnet med murad spiskåpa och inbyggd järnspis. Väggarna i köket är klädda med masonite och målade i ljusgrått. Taket är klätt med vitmålad pärlspontpanel.

Förstu/trapphus

Golvet på bottenvåningens förstu täcks av en gammal blomstermönstrad korkmatta. Väggar och tak är klädda med ljusgrön pärlspontpanel. Dörren till köket är målad i ljusgrönt liksom sockel och foder med nyrenässansprofil. Ytterdörren är vit. Trappan har plansteg och sättsteg i obehandlat trä. En enkel ledstång i trä leder upp till övervåningen. Förstun på övervåningen har snedtak.

Bostaden

På övervåningen finns en bostad om ett rum och kök. Här finns en ursprunglig fast inredning lika den på bottenvåningen. Rummet har snedtak mot söder med ett litet sidliggarfönster. Dörrarna är femfyllningsdörrar lika dem i resten av huset. I övrigt präglas bostaden av nya ytskikt.

Uthuset

Uthuset innehåller stall med båsar och krubbor i ena halvan samt vedbod och två torrdass i andra halvan av huset. Byggnaden är uppförd med stolpstomme och väggarna är klädda med stående spontad panel målad med Falu rödfärg. Byggnaden har bräddörrar med bandgångjärn. Dörrarna är klädda med stående svarttjärade bräder. Taket är ett sadeltak täckt med grönlackerad sinuskorrugerad plåt. Mot öster, på husets baksida, finns en låg utbyggnad i trä med pulpettak.

Motivering

Folkrörelserna har från första stund spelat en social och ekonomisk roll i landet som helhet. Från början alternativa kulturmönster har utvecklats till allmänt vedertagna normer i samhället.

Blåbandshuset i Söderby med dess uthus är synnerligen välbevarat i ursprungligt skick, både invändigt och utvändigt. Delar av interiören, främst stora salen, har aldrig ommålats, vilket ger huset ett speciellt värde. Den fasta inredningen, liksom bänkar och podium, är bevarad i original.

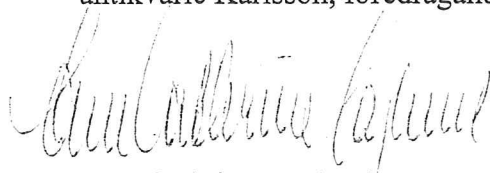
Blåbandshuset minner om nykterhetsrörelsen breda framväxt i början av 1900-talet, och det är en god representant för de många ordenshus och föreningshus som uppfördes under dessa år i landet.

Blåbandshuset i Söderby är i sitt slag unikt och har bevarat sina huvuddrag i en sådan omfattning, att det ur kulturhistorisk synpunkt kan betraktas som synnerligen märkligt.

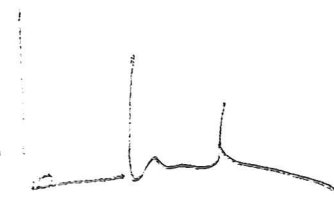
Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m överklagas hos Länsrätten i Uppsala län, se bilaga 2.

Detta beslut har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Haglund jämte ledamöterna Fredrik Ahlstedt, Iris Denstedt-Stigzelius, Anders Ekström, Gunnar Hedberg, Ingvar Karlén, Ann-Katrin Malmström, Harald Nordlund, Britt Pagard och Stephen Pettersson.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har även deltagit länsrådet Henricsson, länsantikvarie Eklund, länsarkitekt Lundgren, länsassessor Ljungqvist och förste antikvarie Karlsson, föredragande.

Ann-Cathrine Haglund

Jan Karlsson

Bilaga 4 till beslut 00-04-28

